

УДК 378.017

Вікторія Григоренко

**ОСОБЛИВОСТІ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З
ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВИМ МИСТЕЦТВОМ:
КРИТЕРІЇ І ПОКАЗНИКИ**

Статтю присвячено проблемі естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку в процесі знайомства з декоративно-ужитковим мистецтвом, визначенню критеріїв і показників їхньої естетичної вихованості. На підставі психолого-педагогічних досліджень окреслено завдання естетичного виховання дошкільників 5–6 років. Відповідно до розуміння сутності поняття «естетичне виховання» виділено провідні характеристики результату прояву естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку. Визначені відповідні компоненти, критерії, показники та індикатори цієї вихованості.

Ключові слова: естетичне виховання, декоративно-ужиткове мистецтво, естетична вихованість, індикатори.

Статья посвящена проблеме эстетического воспитания детей старшего дошкольного возраста в процессе знакомства с декоративно-прикладным искусством, определению критериев и показателей их эстетической воспитанности. На основании психолого-педагогических исследований намечены задачи эстетического воспитания дошкольников 5–6 лет. В соответствии с пониманием сущности понятия «эстетическое воспитание» выделены ведущие характеристики результата проявления эстетической воспитанности детей старшего дошкольного возраста. Определены соответствующие компоненты, критерии, показатели и индикаторы этой воспитанности.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, декоративно-прикладное искусство, эстетическая воспитанность, индикаторы.

The article is devoted to aesthetic education of children of preschool age in the course of exploring the arts and crafts, criteria and indicators for their aesthetic education. On the basis of psychological and educational research identified the problem of aesthetic education of preschool children 5–6 years. In accordance with the understanding of the essence of the concept of «aesthetic education» allocated leading characteristics result manifestations of aesthetic education of children of preschool age. Determine the appropriate components, criteria and indicators of good breeding.

Key words: aesthetic education, arts and crafts, aesthetic education indicators.

На початку ХХ століття, психологи, які розглядали дошкільне дитинство як етап особистісного становлення дитини, відзначали, що

відносини дитини до світу в цей період носять переважно естетичний характер.

Розуміючи значущість естетичного виховання в становленні особистості, в нашому дослідженні ми визначили вік дітей від п'яти до шести років. Вибір старшого дошкільного віку в дослідженні обумовлений даними психолого-педагогічної науки, а саме: до п'яти років відбувається засвоєння сенсорних еталонів і розвиток естетико-когнітивних і естетико-творчих здібностей дитини. Якщо в педагогічному процесі не створені умови, що дозволяють дитині вільно фантазувати, то до шести років ця здатність падає і росте стандартність, повторюваність асоціальних образів; не розвивається здібність до цілісного образного бачення та інше.

Мета статті – визначити критерії і показники рівнів вихованості старших дошкільників у процесі ознайомлення з декоративно-ужитковим мистецтвом.

Старший дошкільний вік характеризується як особливий період у вихованні і розвитку особистості дитини, він є перехідним від дошкільного до шкільного дитинства, є переломним моментом в загальному процесі розвитку дитини.

Педагоги Н. Ветлугіна, Г. Лабковська, Т. Комарова, Т. Поніманська виділяють наступні завдання естетичного виховання дітей дошкільного віку:

- розвиток у дітей естетичної сприйнятливості, формування певних емоцій, почуттів, ставлень, інтересів [5];
- створення запасу елементарних естетичних знань (звукових, кольірних і пластичних) і вражень, розвиток чуттєво-емоційного досвіду, що є основою формування широких інтересів, потреб, здібностей, що виявляються в тому, що їхній власник за будь-якої ситуації поводить себе як естетична особистість, що діє [3, с. 74];
- формування естетичного ставлення до дійсності, завдяки цьому виникає естетичне сприймання, що призводить до розуміння, оцінювання, формування естетичних уявлень і суджень [3, с. 74];
- формування на основі отриманих знань і розвитку здібностей художнього, естетичного сприйняття соціально-психологічних якостей людини, що забезпечуватимуть їй можливість емоційно переживати й оцінювати естетично значимі предмети і явища, насолоджуватися ними, милуватися [2, с. 51];
- формування якостей, потреби і здатності особистості активно брати участь у створенні прекрасного в мистецтві, житті, праці, поведінці, стосунках [6].

Проблема формування сприймання мистецтва дуже складна. Щоб сприймати художній чи музичний твір, треба мати елементарну теоретичну підготовку. Краще сприймається те, що зрозуміле, про що є певні знання. Цей принциповий підхід слід взяти за основу при використанні в естетичному вихованні музики, образотворчого мистецтва, скульптури. Сформовані естетичні смаки та естетичний ідеал і розвинена здатність

оцінювати прекрасне дають людині змогу зрозуміти суть прекрасного.

Водночас з розвитком естетичного сприймання, формуванням основ естетичного смаку у процесі естетичного виховання у дітей розвивають естетичне ставлення до навколишньої дійсності.

Проведені дослідження дозволили нам визначити наступні завданнями естетичного виховання дошкільників є:

Формування естетичного ставлення до дійсності, естетичних уявлень і суджень. Естетичне сприймання дійсності спирається на чуттєвий аспект речей – їх колір, звук, форму, що зумовлює необхідність розвитку сенсорної культури дітей.

Виховуючи у дітей уміння сприймати красу і емоційно відгукуватися на неї, педагог поступово підводить їх до розуміння, оцінювання, формування естетичних уявлень і суджень. Формування елементарної естетичної свідомості у дошкільнят відбувається у процесі ознайомлення з еталонами правильного визначення прекрасного і потворного в житті і мистецтві.

Освоєння дітьми естетичної діяльності. Це завдання передбачає розвиток естетичного і художнього сприймання, формування початкових умінь і навичок виконавської художньої діяльності, втілення елементів прекрасного в побут, стосунки з людьми, ставлення до себе. Вже в молодшому дошкільному віці естетичне сприймання дітей постає як емоційний інтерес до естетичних властивостей певних об'єктів.

Розвиток загальних і спеціальних художньо-творчих здібностей дітей. Від того, наскільки правильно будуть помічені художньо-творчі здібності дитини, наскільки вміло буде спрямований їх розвиток, часто залежать її мистецькі успіхи в майбутньому, підтвердженням чого є безліч фактів з історії мистецтв і сучасної дійсності. Ці здібності формуються в процесі засвоєння способів діяльності – сприймання, виконання і творчості.

Естетичне виховання дитини – процес, який формується під впливом різних життєвих обставин і дій, наділених естетичними засобами. Висловлюючи свої естетичні судження про речі і явища, діти дошкільного віку переживають певні естетичні почуття. Педагогічно організований процес естетичної дії на старших дошкільників має на меті не лише ознайомлення їх із різними видами і творами мистецтва, а й передбачає освоєння дітьми прекрасного в мистецтві та довкіллі і є процесом естетично правильної організації всього дитячого життя.

Якщо естетичне виховання розглядати як процес формування цілісного сприйняття і правильного розуміння прекрасного у мистецтві та дійсності; здатність до творчого самовиявлення, то ця здатність вимагає свідомого, цілеспрямованого, планомірного та систематичного розвитку особистості.

Відповідно до розуміння сутності естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку як інтегративна якість особистості нами були виділені провідні характеристики результату прояву естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку, а саме: здатність до естетичної діяльності; наявність естетичних знань та вражень; здатність до естетичного сприймання.

Нами було встановлено з досліджуваної літератури, що естетична

вихованість в онтогенезі є інтегративним процесом. Тому вивчення естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку, на нашу думку, повинно складатися з таких основних компонентів: акумулятивний, ціннісно-спонукальний, творчо-результативний.

Акумулятивний компонент виявляється в емоційно-позитивній реакції на об'єкти та явища навколишньої дійсності, в асоціативно-образній обробці естетичної інформації, естетичних знаннях. Дитина в процесі життєдіяльності акумулює та засвоює різноманітну інформацію.

Ціннісно-спонукальний компонент складають переживання, потреби, мотиви, інтереси, волява цілеспрямованість. Цей компонент також включає естетичні почуття до мистецтва, естетичну оцінку об'єктів і явищ навколишньої дійсності, естетичні мотиви практичної діяльності. Дослідники наголошують, що в перехідний період від дошкільного віку до молодшого шкільного віку цінність набуває характеру стійкого механізму, спрямовує зміст психічної діяльності, впливає на сферу почуттів та перебіг мотиваційних процесів. [4, с. 22] Поняття «цінність» співвідноситься з поняттям «оцінка», яка характеризує різні аспекти об'єктно-суб'єктного ставлення особистості до дійсності. Як слушно зазначає І. Зязюн, що завдяки набутому естетичному досвідові, який закріплюється у вигляді стійких ціннісних орієнтацій, установок, встановлюється естетична орієнтація на предмет.

Творчо-результативний компонент складають здатність до прояву власної ініціативи, самореалізація в естетичній діяльності, художньо-творча інтерпретація естетичних вражень, екстраполяція естетичного досвіду на інші сфери життєдіяльності з метою розширення соціального досвіду. Самореалізація, на думку вчених, це утвердження себе як особистості, котра не обмежує інтересів інших, а також обумовлює розвиток творчих здібностей [8]. Дитина старшого дошкільного віку може самореалізуватися, виявити індивідуальні особливості, ставлення до навколишнього та до себе у творчості за законами краси. Як слушно підкреслюють науковці, що одне з найважливіших питань дитячої психології та педагогіки – це питання про творчість дитини, що виявляється в усій своїй силі вже в ранньому дитинстві.

Для розроблення критеріїв естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку розкриємо сутність поняття «критерій». У перекладі з грецької мови воно означає «засіб вирішення», як ознака, на основі якої відбувається оцінка, визначення або класифікація чого-небудь [7]. У контексті нашого дослідження доцільним вважаємо таке визначення цього поняття: «критерій» – це оцінка, сутнісна ознака, на основі якої здійснюють аналіз і порівняння педагогічних явищ. Ступінь виявленого критерію виражається в його сутнісних показниках. У своєму дослідженні під поняттям «показник» ми розуміємо «ознаку чого-небудь; наочні дані про результати певної роботи, процесу; дані досягнення в чому-небудь» [1].

При визначенні критеріїв та показників естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку ми враховували наступні положення:

1. Естетичне ставлення до мистецтва дітей старшого дошкільного

віку обумовлене наявністю здібності до естетичного сприйняття, пізнання об'єктів навколишньої дійсності і творів декоративно-ужиткового мистецтва з позиції присутності або відсутності в них естетичного початку. «Естетичне» в цьому може бути представлене:

- наявністю ознак зовнішньої краси (колір, колорит, форма, ритм, виразні деталі тощо);
- наявністю ознак, що визначають «сутнісну приховану красу», гармонію об'єкта в системі його відносин зі світом (доцільність, корисність, цілісність, структура, оформлення відповідність тощо);
- наявність ознак, що визначають індивідуальну своєрідність, неповторність, самоцінність суб'єкта – єдність зовнішньої і внутрішньої краси.

2. У основі механізму естетичного пізнання полягає операція співвідношення виділених характеристик об'єкта з еталоном «краси» і процес «відкриття» суб'єктивно-значущого сенсу об'єкта.

3. Відповідно до здатності дітей виділяти ознаки краси об'єкта, емоційно переживати і рефлексувати на естетичне переживання, визначені умовні рівні естетичної вихованості. «Умовність» рівнів детермінована їх можливою взаємопроникненням, об'єктивною розмитістю меж через очевидні індивідуальні відмінності естетичного сприйняття у різних дітей.

4. Рівень розвитку естетичного сприйняття (милування) визначається здібностями дитини:

- до прояву емоційної реакції на об'єкт (міміка, жести, рухи, характер поведінки: виражений інтерес, активність, байдужість, відмові від відповіді);
- до естетичної думки про об'єкт, його аргументацію;
- до естетичної оцінки об'єкта, її аргументації.

5. Якість сенсорно-вербальної реакції на мистецтво реалізується у чіткості диференціацій естетичних властивостей об'єктів мистецтв та навколишнього середовища; точність (адекватність) цієї вербалізації; здатність синтезувати власні враження; влучність у визначенні емоційно-образної домінанти сприйнятого дітьми старшого дошкільного віку.

6. Емоційність реагування на художні образи мистецтв уміння створювати цілісний чуттєвий образ; усвідомленість власних почуттів, що виникли у результаті сприймання дітьми художнього образу мистецтв; уміння визначити естетичні якості навколишнього та виразні засоби мистецтва, що зумовлюють різноманітні почуття.

7. Оригінальність, винахідливість художнього відтворення світу, притаманні прагнення висловити власні почуття у розмаїтті видів художньо-творчої діяльності; активність, самостійність, ініціативність у власній творчій діяльності; широта творчої інтерпретації естетичних вражень.

Формування критеріїв нашого дослідження відбувалося з урахуванням специфічних особливостей досліджуваного явища й відповідно до уявлень філософської, педагогічної й психологічної науки про єдність знань, почуттів і практичної діяльності.

Таблиця 1

Компоненти, критерії та показники вихованості дітей старшого дошкільного віку

компонент	критерій	показники
акумулятивний	художньо-пізнавальний	наявності естетичних знань
цінісно-спонукальний	емоційно-оцінний	емоційно переживає та оцінює естетично значущі предмети та явища і насолоджується ними
творчо-результативний	діяльнісно-творчий	готовність до естетичної творчості

З метою детального вивчення стану естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку були визначені такі індикатори:

1. Художньо-пізнавальний критерій визначався за такими індикаторами: розвиненість, міцність, повнота, ерудованість, поповнюваність;
2. Емоційно-оцінний критерій визначався за такими індикаторами: глибина, урівноваженість, стійкість, осмисленість, інтегрованість;
3. Діяльнісно-творчий критерій визначався за такими індикаторами: комплексність, цілісність, креативність, самостійність, якість.

Таблиця 2

Критерії, показники та індикатори естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку

критерій	показник		індикатор
художньо-пізнавальний	розвиненість	естетичні знання	прояв інтересу до творів мистецтва, естетично значущих предметів, явищ
	міцність		сформованість уявлення про мистецтво як важливу галузь суспільної культури і духовних цінностей
	повнота		сформованість елементарних естетичних знань та вражень
	ерудованість		обізнаність з широкого кола мистецьких питань
	поповнюваність		самостійний пошук інформації з мистецьких питань
емоційно-оцінний	глибина	емоційно переживає та оцінює естетично значущі предмети та явища і насолоджується ними	здатність осягати сутність естетичних явищ і насолоджуватись ними
	рефлексивність		уміння оцінювати естетично значущі предмети та явища з позиції іншого чи з позиції нового знання
	стійкість		тривалість і сталість вияву естетичних суджень
	осмисленість		усвідомлення емоційних переживань
	інтегрованість		поєднання ціннісних суджень у цілісний образ
цінісно-спонукальний	готовність до естетичної творчості	наявність різноманітних здібностей, здатностей та умінь до широкої творчої інтерпретації естетичних вражень	

гнучкість	варіативність і змінюваність дійзалежно від умов, обставин
креативність	здатність знаходити нестандартні рішення, висловлювати власні почуття через оригінальне, фантазійне, нове у художньо-практичному відтворенні світу
самостійність	здатність до активної самостійно ініціативної художньої діяльності
якість	здатність успішно реалізовувати творчі інтерпретації естетичних вражень, потягів, прагнень, бажань

Отже, перед дошкільними навчальними закладами стоїть задача дати своїм вихованцям знання, прищепити навички й уміння, сприяючі естетичному вихованню дітей дошкільного віку, виховувати всебічно розвинену особистість.

Естетичні якості особистості не є вродженими, але починають розвиватися з самого раннього віку в умовах соціального оточення і активного педагогічного керівництва. В процесі естетичного виховання відбувається поступове освоєння дітьми естетичної культури, формування естетичного сприйняття, а також уявлень, понять, суджень, інтересів, потреб, почуттів, художньої діяльності та творчих здібностей.

Розробити та впровадити технологію ознайомлення старших дошкільників з декоративно-ужитковим мистецтвом в процесі естетичного виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Большой толковый психологический словарь: [пер. с англ.] / под ред. Н. Ребера. – М. : Вече АСТ, 2003. – Т. 1: (А-О). – С. 592.
2. Лихачев Б.Т. Теория эстетического воспитания школьников : Учеб. пособие по спецкурсу для студентов пед. ин-тов / Б. Т. Лихачев. – М. : Просвещение, 1985. – 176 с.
3. Лабковская Г. С. Эстетическая культура и эстетическое воспитание / Г. С. Лабковская. – М. : Просвещение, 1983. – 304 с.
4. Непомнящая Н. И. НИИ общей и пед. психологии АПН СССР. – М. : Педагогіка, 1992. – 160 с.
5. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. І. Поніманська. – К. : «Академвидав», 2004. – 456 с.
6. Поніманська Т. І. Основи дошкільної педагогіки / Т. І. Поніманська. – К. : Абрис, 1998. – 446 с.
7. Словник-довідник педагогічних і психологічних термінів / за ред. Кузмінського А. І. – Черкаси : Вид-во ЧДУ ім. Б. Хмельницького, 2002. – 112 с.
8. Тарасенко Г. С. Дивосвіт. Технологія естетико-екологічного виховання. – 2-ге вид., із змінами / Г. С. Тарасенко. – К. : Рута, 2000. – 208 с.